

การส่งเสริมและยกระดับอาชีพนวดแผนโบราณด้วยภูมิปัญญาชุมชนในการบริการท่องเที่ยว
โฮมสเตย์ปางมะขามป้อม ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
Promotion and Occupational Development on Traditional Massage,
Application of Local Wisdom for Homestay Tourism in Pang Makham Pom,
San Salee Sub-district, Wiang Papao District, Chiang Rai Province

กัสม่า กาซอร์น*

Kasama Kasorn

เอกชัย อุตสาหะ**

Ekakachai Utsaha

นิรุทธิ์ ชัยโชค**

Nirut Chaichok

Received : July 10, 2019

Revised : December 4, 2019

Accepted : January 17, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำ
ภูมิปัญญาการนวดแผนโบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นของ
ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ใน
งานวิจัยประกอบด้วย การบันทึกภาคสนาม แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม กิจกรรมสร้าง
การเรียนรู้ร่วมกัน กลุ่มเป้าหมายคือปราชญ์ หมอนวดแผนโบราณ จำนวน 10 คน ผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น
สมุนไพรท้องถิ่น ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ผู้นำชุมชนและผู้สนใจในตำบลสันสลีจำนวน 35 คน และ
นักท่องเที่ยวจำนวน 120 คน รวมทั้งหมดจำนวน 165 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา
ผลการวิจัยพบว่า โฮมสเตย์บ้านปางมะขามป้อมมีความพร้อมในการจัดบริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คนในชุมชน
มีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสร้างความประทับใจการนำภูมิปัญญาชุมชนจัดกิจกรรมการนวดแผนโบราณโดยเน้น
การนวดไล่ลมเพื่อให้มีสุขภาพและผิวพรรณดี มีผลิตภัณฑ์สมุนไพรใช้ร่วมกับการนวดในรูปแบบของการแช่เท้า

*อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรบัญชีบัณฑิต สำนักวิชาบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Master responsible for the Master of Accounting Program Accounting School Chiang Rai Rajabhat
University

**อาจารย์ประจำหลักสูตรบัญชีบัณฑิต สำนักวิชาบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Master of Accounting Program Accounting School Chiang Rai Rajabhat University

ด้วยสมุนไพร และลูกประคบสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน ได้มีการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์และวิธีต้มสมุนไพรโดยใช้
นวัตกรรมชุมชน ได้แก่ ยาดมสมุนไพร และลูกประคบสมุนไพร เพื่อยกระดับอาชีพการผลิตสมุนไพรท้องถิ่น ผ่าน
กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ

คำสำคัญ : การยกระดับอาชีพ / ภูมิปัญญาชุมชน / นวัตกรรม

ABSTRACT

Objectives of this research are to study community context and the need of local community participation, to promote the wisdom of traditional massage to support health tourism and to study occupational development for local herb products in San Salee Sub-district, Wiang Papao District, Chiang Rai Province. This participatory action research utilized research instrument including field record, observation form, in-depth interview, group seminar, group activity, and joint learning activity. The target group consisted of 10 traditional massage gurus, 35 local herbal product producers and sellers, homestay owners, community leader, interested people within San Salee Sub-district, and 120 tourist respondents, in total of 165 participants. Qualitative data analysis was conducted using content analysis technique. It was found that, the homestays in Pang Makham Pom village have the readiness to arrange health tourism services. People in the community are willing to participate in activities in order to create impression to the tourists by providing the local wisdom to organize traditional massage activities which resulting in healthy and good looking skin. Herbal products using during the massage included herbal foot bath, and herbal massage ball that materials are locally sourced. Equipment were developed as well as heating method for the foot bath service using community innovation These included herbal inhaler and herbal massage ball. For the occupational development of local herbs production Through the participatory learning process of entrepreneurs.

Keywords : Occupational Development / Local Wisdom / Traditional Massage

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy) และเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม เป็นเป้าหมายหลักของนโยบายไทยแลนด์ 4.0 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประเทศชาติ ประชาชนมีความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข และเทคโนโลยีทางการแพทย์ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาทางด้านสุขภาพ และสมุนไพรไทยที่มีความหลากหลาย เนื่องจากปัญหาสำคัญในประชากรสูงอายุไทย

คือการเกิดภาวะทุพพลภาพที่เจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง อันเป็นผลเนื่องมาจากภาวะบกพร่อง เช่น แขนขาอ่อนแรงเป็นอุปสรรคในการประกอบกิจวัตรประจำวัน อวัยวะต่างๆ ในร่างกายทำงานถดถอยเกิดความเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นภาระที่ทำให้รัฐต้องทุ่มงบประมาณ และทรัพยากรต่างๆ ในการดูแลประชากรกลุ่มนี้ในอัตราที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม (Saparot, 2017) รวมถึงประชากรวัยทำงานที่มีวิถีชีวิตประจำวันที่เร่งรีบก่อให้เกิดความเครียด ซึ่งเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ปัจจุบันประเทศไทยมีการจากกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable diseases : NCDs) ในสัดส่วนที่สูงกว่านานาชาติ ซึ่งจำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคดังกล่าว มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และระดับประเทศ ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยต้องพึ่งพิงยาจากต่างประเทศ การแพทย์สมัยใหม่ (Modern Medicine /Conventional Medicine) ไม่สามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพประชากรโลกได้โดยเบ็ดเสร็จ (Saparot, 2017) จึงต้องมีการส่งเสริมให้บูรณาการการแพทย์พื้นบ้าน (Traditional medicine) และการแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) ที่เป็นรากเหง้าสืบทอดกันในแต่ละท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรม ประเพณีในลักษณะการแพทย์แบบผสมผสาน (Integrative Medicine) การบูรณาการภูมิปัญญาด้านสุขภาพ โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง เป็นการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน เชื่อมโยงในทุกมิติ ทั้งทางร่างกาย จิตวิญญาณ สังคม ครอบครัว รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เข้ามามีผลกระทบอย่างครอบคลุมให้ความสำคัญกับการควบคุมปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วย เน้นการป้องกันมากกว่าการรักษา โดยการประยุกต์ใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ในการส่งเสริม ป้องกัน รักษาฟื้นฟูสุขภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพได้ด้วยตนเอง ตามหลักปรัชญาด้านภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

การบูรณาการภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเข้าไปในชุมชน โดยเฉพาะนำความรู้ภูมิปัญญาที่มีมาใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ นำสมุนไพร การนวด การผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาใช้กับระบบบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิช่วยให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง สร้างความมั่นคงทางด้านสุขภาพให้กับท้องถิ่น ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนด้วยการเลือกประกอบอาชีพที่มีความถนัดและความสนใจด้วยวิถีชุมชน ซึ่งเป็นการบริการที่มีต้นทุนต่ำ และจำเป็นต้องพัฒนาการบริการให้ทันสมัยด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ตามนโยบายประเทศไทย 4.0 เมื่อชุมชนได้ใช้ในการพัฒนาชีวิตที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับทุกอาชีพ โดยมีหลักในการปฏิบัติ (The Chaipattana Foundation, 2018) เป็นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในจากการพึ่งพาตัวเอง ไปสู่การรวมกลุ่มสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ภายในชุมชนยังคงมีการสืบสานต่อภูมิปัญญาด้วยการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อพัฒนาศักยภาพการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพเต็มรูปแบบ (Kanjana-Aksorn, et al., 2018) โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย ที่อำเภอเวียงป่าเป้าเป็นอำเภอหนึ่งที่ถูกเลือกตามวิสัยทัศน์ที่ว่า เชียงรายเมืองสมุนไพร เกษตรสีเขียว อาหารปลอดภัย นำร่องพัฒนาภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่นเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรไทยล้านนา และที่ตำบลสันสลีมีหมู่บ้านที่ได้จัดทำโฮมสเตย์ที่บ้านปางมะขามป้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ มีสมุนไพรจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีกลวิธีทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการที่จะหยุดแวะท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น โดยใช้ความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีการแบ่งปันองค์ความรู้ ความคิด

สร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ สังคมและสิ่งแวดล้อม (Khunawut, 2015) ช่วยให้ประชาชนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ช่วยทำให้ประสิทธิภาพการบริหารต้นทุนและเวลาดีขึ้น เมื่อชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็ส่งผลทำให้ธุรกิจชุมชนเข้มแข็งขึ้น

จากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์กลุ่มร่วมกับของผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี ชมรมอนุรักษ์ ดอกหมอก กลุ่มผู้ประกอบการโฮมสเตย์และชุมชน พบความต้องการหลักของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว คือ (1) หน่วยงานในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวของโฮมสเตย์ ต้องการนำความรู้ใหม่ที่เป็นที่ยอมรับและประสพความสำเร็จ การนำข้อมูลมาประยุกต์ใช้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน สามารถนำใช้บริการให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง (2) ผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายสมุนไพรต้องการให้นำสมุนไพรท้องถิ่นมาใช้ในการผลิต และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน สนับสนุนให้ชุมชนสามารถยกระดับอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นรองรับการท่องเที่ยว

ทีมผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความสนใจที่จัดทำแผนงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาวิจัยส่งเสริมและการยกระดับอาชีพด้วยการนำภูมิปัญญาแห่งนวัตกรรมสู่ชุมชน ในการบริการท่องเที่ยว ของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จึงดำเนินการผ่านกระบวนการวิจัยอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานที่ให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมเพื่อสร้างศักยภาพและเสริมสร้างความสามารถของพนักงาน (Degraft-Otoo, Eric., 2012) เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจบริบท ร่วมดำเนินการวิเคราะห์ รับฟังมุมมองของคนในชุมชน เรียนรู้ร่วมกัน และประสานร่วมมือกันเป็นสำคัญในการวางแผนโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน สร้างองค์ความรู้และเปิดโอกาสให้สร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการลงมือปฏิบัติจริง ยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์สู่ระดับสากล นำไปสู่การพัฒนาชีวิต มีอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ เป็นแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ สามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์การพัฒนาให้ชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้และนำไปขยายผลต่อไป เพื่อเตรียมพร้อมขึ้นต่อไปในการประสานเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาด้านการวางแผนโครงการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาการยกระดับอาชีพด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นรองรับการท่องเที่ยวของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นทำความเข้าใจบริบท เป็นขั้นเตรียมการในการหาข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลบริบท และความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วยการนวดแผนโบราณ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) ขั้นกำหนดเตรียมการจัดกิจกรรม ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีสัมมนากลุ่มกับหมอนวด ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ปราชญ์ หมอนวด และชาวบ้านผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ ประเด็นเฉพาะที่ส่งเสริมการนวดและการยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรโดยได้พิจารณาจัดกิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ด้วยวิธีการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation-Influence-Control : AIC) วางแผนการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ดำเนินงาน และประเมินผลการดำเนินงาน 3) ขั้นดำเนินการส่งเสริม เรื่องการนวดได้นำความรู้ใหม่ การยืดเส้นประสาทมาเพิ่มเติมกับการนวดไล่ลมตามภูมิปัญญาของชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนช่วยในการนวดแผน

โบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เรื่องการยกระดับผลิตภัณฑ์ได้มีการวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาจากสิ่งที่ดำเนินการอยู่เดิม จัดกิจกรรมให้ความรู้ ความเข้าใจในยกระดับผลิตภัณฑ์พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น และ 4) ขั้นตอนติดตามการดำเนินงาน ประเมินผลการดำเนินงาน จัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน สรุปรายงานผลการดำเนินการและเสนอแนวทางการปรับปรุงพัฒนา

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ บริบทชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาชุมชนด้านการวางแผนโบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การยกระดับอาชีพด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น ที่ทำให้ทุกฝ่ายได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ประชาชน หมอนวดแผนโบราณ จำนวน 10 คน ผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ผู้นำชุมชน ผู้ที่สนใจเป็นผู้ประกอบการในตำบลสันสลีจำนวน 35 คน (San Sali Sub District Administrative Organization, 2018) ทำการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) และนักท่องเที่ยวที่ไปในพื้นที่เป็นผู้ให้ความเห็นความพึงพอใจในการรับบริการการนวดและผลของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจำนวน 120 คน รวมทั้งหมดจำนวน 165 คน โดยคัดเลือกตัวอย่างที่ศึกษาจากความสมัครใจของผู้เข้าร่วมดำเนินโครงการ

3. ขอบเขตด้านสถานที่ศึกษา พื้นที่ที่ใช้ดำเนินการวิจัยในชุมชนบ้านปางมะขามป้อม ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา ช่วง 1 มิถุนายน 2561-30 พฤษภาคม 2562 รวมใช้ระยะเวลา 12 เดือน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาค้างนี้ คือ การบันทึกภาคสนามพร้อมทั้งการบันทึกการสังเกต การประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านปางมะขามป้อม การให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ประชาชน และหมอนวด ใช้การสัมภาษณ์ย่อยเพื่อผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ประชาชน หมอนวด และผู้ที่เข้าร่วมโครงการ เกิดสัมพันธภาพที่ดี ปรึกษาเน้นการพูดคุยชี้แจงและแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน วิเคราะห์สถานการณ์จริงของคนในชุมชนที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ชี้แจงเรื่องกิจกรรมที่ต้องทำเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาค้างนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและมีการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิด เก็บข้อมูลทุกขั้นตอนที่ดำเนินการใช้วิธีการสัมภาษณ์ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กระบวนการกลุ่มย่อย สังเกต และการทำเวทีเสวนา โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดระบบข้อมูลและสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1. บริบทชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

1.1 ความเป็นมาของหมู่บ้านปางมะขามป้อม

หมู่บ้านปางมะขามป้อมได้เริ่มก่อตั้งมาประมาณ 200 กว่าปี โดย พ่ออุ้ยถา เชื้อเมืองพาน ได้ย้ายถิ่นฐานจากอำเภอพานมาสร้างบ้านอาศัยเป็นชุมชนเล็กๆ มี 3-4 ครอบครัว ปลูกชาและเก็บเมี่ยง มีชาวบ้านมาสมทบมากขึ้นจนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ในปัจจุบันมี 60 ครัวเรือน จำนวนประชากร 200 กว่าคน ทางกรมสำรวจจัดตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อหมู่บ้านปางมะขามป้อม คนในชุมชนได้ร่วมกันจัดทำคำขวัญว่า “สวรรค์บนดิน ถิ่นมะแขว่น แดนมะขามป้อม เมี่ยงหอมรสดี สามัคคีร่วมใจ” (Kasama, 2019)

1.2 การประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านปางมะขามป้อม

คนในชุมชนในหมู่บ้านปางมะขามป้อมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และปลูกสมุนไพร เช่น หัวว่านนางคำ ไพล ขมิ้นชัน ตะไคร้บ้าน เป็นต้น การดำรงชีวิตแบบวิถีชาวบ้านโดยการเก็บของป่า พืชผักพื้นบ้านอยู่อย่างพอเพียงและมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีอาชีพหลักคือ เก็บใบชา เก็บเมี่ยง ปลูกกาแฟ มะแขว่น มะขามป้อม ปลูกข้าวข้าวโพด สำหรับกาแฟและชา ปัจจุบันได้เข้าร่วมโครงการอยู่ในโครงการหลวงจึงทำให้คนในชุมชนนิยมหันมาปลูกมากขึ้น

1.3 การให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ต่อการบริการท่องเที่ยว

องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชนและสำนักวิทยานุชีได้ร่วมมือผลักดันให้ชุมชนบ้านปางมะขามป้อมเปิดให้บริการ โฮมสเตย์ตั้งแต่ปี 2560 มีบ้านที่เข้าร่วมโครงการทำโฮมสเตย์จำนวน 14 หลัง สภาพบ้านพักทุกหลังมีความมั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย และในปี 2562 เป็นการเปิดบริการในปีที่ 3 โฮมสเตย์มีความพร้อมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว บ้านทุกหลังมีการจัดเตรียมที่พัก พร้อมอุปกรณ์การนอนไว้พร้อมเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักได้เลย บ้านทุกหลังมีรายละเอียดความพร้อม ได้แก่ (1) ที่พักของโฮมสเตย์บ้านปางมะขามป้อม มีโครงสร้างบ้านที่มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย มีห้องนอนแยกจากห้องของเจ้าของบ้าน มีห้องน้ำสะอาด มีการจัดเตรียมที่นอน หมอน (2) จุดชมวิวิวทิวทัศน์ของธรรมชาติที่สวยงาม อากาศเย็นสบาย (3) กิจกรรมของโฮมสเตย์บ้านปางมะขามป้อม ได้แก่ (3.1) กิจกรรมเยี่ยมชม สวนชา กาแฟ และสมุนไพรของชุมชน (3.2) กิจกรรมการตกบาตร และ (3.3) กิจกรรมร่วมกับเยาวชนในหมู่บ้าน

1.4 การค้นหาปราชญ์หมอนวดตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้มีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาให้เป็นปราชญ์ของชุมชน ดังนี้ (1) เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการวางแผนไทย ให้การรักษาด้วยวิธีธรรมชาติและทำคุณประโยชน์ในการรักษาให้แก่คนในชุมชน โดยได้รับการยอมรับจากบุคคลในชุมชนและสังคมทั่วไป และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปพอสมควร (2) เป็นผู้ปฏิบัติตัวให้มีสุขภาพที่ดี ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีน้ำใจ รู้จักการแบ่งปันวิชาความรู้ สติปัญญาเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชน รวมทั้งมีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง และสังคม และ (3) มีความรู้และความสามารถเรื่องวิถีสุขภาพ ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งที่ตนเองได้รับมา และความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของตนเอง ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย หรือมี

ความสามารถในการเป็นวิทยากรบรรยายแก่นักท่องเที่ยว และเป็นผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน จากเกณฑ์การพิจารณาบุคคลที่มีชาวบ้านยอมรับในการรักษาโรค คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมประวัติและผลงานของหมอนวดแผนโบราณของชุมชน ได้แก่ (1) นายทองคำ บัณยยะ (2) นางนัชญา ใจพิน (3) นางหล้า ยาสลี (4) นางจันทน์ สุขแปง ส่วนใหญ่หมอนวดจะนวดแผนโบราณที่เป็นการนวดผ่อนคลาย แต่หมอนวดตามภูมิปัญญาของชุมชนจะเป็นการนวดอย่างแรงและนวดตอกเส้น

1.5 ลักษณะการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรในชุมชนบ้านปางมะขามป้อม ตำบลสันสลี

ผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป นับถือศาสนาพุทธ ความรู้ที่ได้รับเป็นการสืบสานความรู้จากบรรพบุรุษ ใช้ประสบการณ์และศึกษาเพิ่มเติมความรู้ด้วยตนเองและมีการแลกเปลี่ยนความรู้จากหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาสนับสนุนให้นำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคและป้องกันอาการทั่วไปที่ใช้เป็นกันภายในครัวเรือน และได้ปรับปรุงนำส่วนต่างๆ ของสมุนไพรมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันในการนำทำเป็นยาแผนโบราณ สกัดเป็นยาสมุนไพรเอาไว้ใช้เองตามภูมิปัญญาพื้นบ้านใช้ในการรักษาหรือปฐมพยาบาลเบื้องต้นซึ่งนำมารักษาได้ไม่เป็นอันตราย

ผู้ประกอบการได้มีการรวมกลุ่มที่สนใจในการทำผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นอาชีพเสริมภายในครอบครัว และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ลดรายจ่ายภายในครัวเรือน มีเป้าหมายในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับบุคคลทั่วไป ต้องการทำให้คนในชุมชนมีรายได้จากการเก็บสมุนไพรมาจำหน่าย แต่ยังไม่มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ ได้มีโครงการจากหน่วยราชการหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน เช่น การศึกษานอกโรงเรียน พัฒนาสังคม ส่งเสริมความรู้ในการผลิตให้ผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นในคุณภาพของผลิตภัณฑ์มากขึ้น ในการรักษาสุขภาพและใช้สมุนไพรบำบัดโรค และจึงได้นำสมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนิดต่างๆ มาผ่านกระบวนการทำความสะอาด หั่นหรือสับให้เป็นชิ้น ตากให้แห้ง และได้ปรับปรุงนำส่วนต่างๆ ของสมุนไพรมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ในหลายรูปแบบ ออกจำหน่ายให้กับบุคคลทั่วไป

1.6 ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

คนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมของกิจกรรมการนวดแผนโบราณ การนำสมุนไพรที่เป็นยาแผนโบราณพื้นบ้านมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ตามภูมิปัญญาชุมชนที่มีส่วนช่วยในการนวดแผนโบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2. การนำภูมิปัญญาด้านการนวดแผนโบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ดำเนินการส่งเสริมการนวด มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ การนวดแผนโบราณ ที่เน้นการนวดไล่ลมและการยืดเส้นประสาท ขยายพังพืดทำให้มีสุขภาพและผิวพรรณดี มีผู้เข้าร่วมการพัฒนาเป็นหมอนวด ได้แก่ (1) นาง สุทธิณา ปิยะดา (2) นางยุพิน ป้องแก้ว (3) นางพิมพ์พรรณ ไหววส (4) นางกันสุตา เสาร์แก้ว (5) นางบัวคำ แรงดี และ (6) คุณสุพินา ปันงาม การอบรมเชิงปฏิบัติการนวดแผนโบราณ ได้วิทยากรอาจารย์บัวเรวและหมอนวดที่มีประสบการณ์ในชุมชนมาสอนการนวด สอนการนวดแผนโบราณช่วยคลายจุดในร่างกาย ทำให้ผู้ที่ถูกนวดสบาย

ตัวขึ้น กล้ามเนื้อตาม ร่างกายอ่อนคลาย ช่วยในการรักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต โดยให้สลับกันนวดในขณะที่เรียนเพื่อจะรู้ว่านวดได้ตรงจุดหรือไม่ วิธีการนวดแผนโบราณ ใช้ทั้งการกด การบีบ การทุบ ตบ สับ การคลึง การถู การหมุน การกลิ้ง การบิด การลั่นข้อต่อ และการยืดตัดตัว เป็นผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ทำให้การหมุนเวียนของเลือดดี การฝึกนวดช่วงแรก ใช้ระยะเวลาฝึกในช่วงสัปดาห์ที่ 1 ผู้เข้ารับการพัฒนาเป็นหมอนวด ได้สลับกันเป็นผู้นวดและผู้ถูกนวดเพื่อให้เข้าใจในการนวดด้วยตนเอง การยืดเส้นประสาท เป็นการดึงเส้น ที่เป็นความรู้ใหม่ วิทยากรได้แนะนำในเรื่องวิธีการกด ยืด เป็นวิธีการที่ทำให้ เลือด ไหลเวียนไปยังส่วนต่างๆ ในร่างกายอย่างทั่วถึงมากขึ้น สังเกตจากผู้ถูกนวด บริเวณจุดที่ปวดหรือกล้ามเนื้อแข็งตัวของผู้ถูกนวดจะคลายตัวจากการยืดของพังพืด เป็นการบำบัดเส้นประสาทในการตอบสนองความรู้สึก รวมถึงการเคลื่อนไหวของแขน ขา ให้สามารถเคลื่อนไหวได้สะดวกยิ่งขึ้น การฝึกนวดในช่วงสัปดาห์ที่ 2 ผู้เข้ารับการพัฒนาเป็นหมอนวด ยังจดจำท่าทางไม่ได้ และใช้แรงกดไม่ถูกต้อง เนื่องจาก (1) หมอนวดไม่ค่อยมีประสบการณ์ทำงานหรือไม่ได้นวดลูกค้าบ่อย ทำให้ลงน้ำหนักการนวดไม่สม่ำเสมอ (2) ทักษะการนวดของหมอนวดแต่ละคนไม่เท่ากันจึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบและทำให้เห็นความแตกต่างด้านทักษะการนวดอย่างชัดเจน (3) หมอนวดบางท่าน ได้รับการอบรมเป็นระยะเวลาสั้นๆ การนวดเกิดการติดขัดและไม่เป็นไปตามกระบวนการ ในระหว่างการนวดแต่ละจุดของร่างกายอาจทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยต่อตนเองและนักท่องเที่ยวได้ การปรับแก้ไขโดยให้ปราชญ์หมอนวดแผนโบราณของชุมชน ได้แก่ (1) นางนัชญา ใจพิน (2) นางหล้า ยาสลิ และ (3) นางจ่านง สุขแปง เป็นต้นแบบในการนวดและเรียนรู้วิธีการนวดไปพร้อมกันกับผู้เข้าร่วมพัฒนาเป็นหมอนวด

ภาพที่ 2 การอบรมเชิงปฏิบัติการการนวดแผนโบราณ

การฝึกนวดในช่วงสัปดาห์ที่ 3 ผู้เข้ารับการพัฒนาเป็นหมอนวด สามารถจดจำท่าทางได้ทั้งหมด และเริ่มเข้าใจหลักการนวด จึงได้เรียนรู้เพิ่มเติมวิธีการนวดไล่ลม สำหรับการฝึกนวดในช่วงสัปดาห์ที่ 4-10 เป็นต้นไป ผู้เข้ารับการพัฒนาเป็นหมอนวดได้นวดให้กับนักท่องเที่ยวหลายๆ ครั้งก่อให้เกิดความชำนาญและความมั่นใจในการนวดของตนเอง

2.2 ส่งเสริมการผลิตผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาที่มีส่วนช่วยในการนวดแผนโบราณรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ชุมชนได้มีการนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาประยุกต์ใช้กับการนวดแผนโบราณก็คือ การนำสมุนไพรที่เป็น

ยาแผนโบราณพื้นบ้านมาช่วยป้องกัน และรักษาอาการเจ็บปวด ควบคู่กับการนวดแผนโบราณ ด้วยการแช่เท้าด้วยสมุนไพร และการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรอื่นๆ ดังนี้

(1) การแช่เท้าด้วยสมุนไพร

คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญามาใช้ร่วมกับการนวดคือการแช่เท้าด้วยสมุนไพร ตามหลักการที่ว่า คนเราใช้มือและเท้าในกิจวัตรประจำวัน กล้ามเนื้อเส้นเอ็นที่มือและเท้าก็จะเกิดสภาพแข็ง เกร็ง ค้าง ทำให้ขวางเส้นทางการระบายพิษจากร่างกาย การแช่ในน้ำอุ่นจะช่วยให้กล้ามเนื้อเส้นเอ็นที่แข็งเกร็งค้างคลายตัว พลังงานที่เป็นพิษในร่างกายจึงจะระบายออกได้ดี ทำให้สุขภาพดีขึ้น ดังนั้นการแช่เท้าในน้ำอุ่น จะทำให้เลือดลมไหลเวียนดี จึงได้นำสมุนไพรมาช่วยบำบัดสุขภาพมากขึ้น

ประโยชน์ของการแช่เท้า ในทัศนะของปราชญ์สมุนไพรในชุมชน ได้แก่ การป้องกันมือเท้าเย็นในช่วงหน้าหนาว ในผู้ที่มือเท้าเย็น กระตุ้นการไหลเวียนของเลือดจากปลายเท้าไปทั่วร่างกาย ทำให้ลดอาการเมื่อยล้า การแช่เท้าด้วยสมุนไพร ช่วยขับสารพิษในร่างกายออกมาทางเท้า ช่วยขจัดเซลล์ผิวที่ตายแล้วให้หลุดออก ฝ่าเท้านุ่มขึ้น ช่วยให้ผ่อนคลาย ช่วยระบายกลิ่นเหม็นอับชื้นของเท้า ปราชญ์ชุมชนได้อธิบายว่าการแช่เท้าสมุนไพรจะช่วยขับสารพิษต่างๆ ในร่างกาย หลังจากแช่เท้าเราจะรู้สึกสบายตัวขึ้น ผ่อนคลาย และทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง สำหรับสมุนไพรที่ใช้ในการแช่เท้าเป็นสมุนไพรที่ปลูกเองตามหมู่บ้านหรือสมุนไพรที่มีอยู่ในธรรมชาติอยู่แล้ว ชาวบ้านก็จะนำมาตากแห้งและเก็บใส่ถุงบรรจุภัณฑ์แต่ละชนิดมาใส่ถุงเป็นห่อๆ เพื่อทำการขายแก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในหมู่บ้าน เพื่อที่จะหารายได้เข้าหมู่บ้านและพัฒนาหมู่บ้านปางมะขามป้อม การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการต้มสมุนไพรที่ใช้ในการแช่เท้า

ในกิจกรรมแช่เท้าด้วยสมุนไพรนี้ ปราชญ์ของชุมชนและผู้ประกอบการโฮมสเตย์ พบปัญหาที่ต้องปรับปรุงดังนี้

1) การต้มน้ำสมุนไพรในช่วงแรก ได้ใส่สมุนไพรแต่ละชนิดใส่ลงในหม้อต้ม

(ดังภาพ) แล้วตักไปใส่ในอ่างดินเผา มีสมุนไพรลอยอยู่ในอ่างดินเผา และสมุนไพรจะติดตามเท้าของนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 3 กิจกรรมแช่เท้าด้วยสมุนไพร

จากการสอบถามความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวชอบการแช่เท้าด้วยสมุนไพรที่มีสมุนไพรลอยอยู่ มีความรู้สึกว่ามีสมุนไพรที่ให้ประโยชน์อย่างแท้จริง แต่เมื่อแช่เท้าเสร็จก็จะมีสมุนไพรติดไปกับเท้าด้วย จึงได้ปรับปรุงโดยนำสมุนไพรมาใส่ผ้าขาวบางแล้วมัดไว้ใส่ในหม้อต้ม

2) การใช้อ่างดินเผา ในช่วงแรกเมื่อซื้อมาก็นำมาใช้เลย เมื่อนำน้ำที่ต้มสมุนไพรลงไปใส่ น้ำจะซึมไปที่อ่างดินจำนวนมาก และเก็บความร้อนได้นาน

ภาพที่ 4 อ่างแช่ทำสมุนไพรได้เคลือบด้วยปูนซีเมนต์กันน้ำทำให้เก็บความร้อนได้นานขึ้น

จากการที่อ่างดินเผาไม่สามารถเก็บความร้อน ทำให้ต้องต้มน้ำสมุนไพรเพิ่มให้นักท่องเที่ยวบ่อยมาก จึงได้มีการนำปูนซีเมนต์กันน้ำมาเคลือบที่อ่างดินเผาทำให้น้ำไม่ซึมเร็วและสามารถเก็บความร้อนได้นานขึ้น

(2) การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรอื่นๆ เช่น การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรลูกประคบ การทำน้ำกระเจียบแดง น้ำชาอัสสัมการทำครีมทาผิวสมุนไพร (ขมิ้นชัน) แชมพูสมุนไพร การทำยาหม่องสมุนไพร และการทำสบู่เหลวสมุนไพร

3. การยกระดับอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นรองรับการท่องเที่ยว

การยกระดับอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นให้กับผู้ประกอบการผลิตและจำหน่าย ดังนี้

(1) จัดกิจกรรมวินิจฉัยปัญหาของตนเองในการยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นรองรับการท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทางการยกระดับอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นที่ให้ผู้ประกอบการวิเคราะห์วินิจฉัยปัญหาของตนเองใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สอดคล้องกับตัวสินค้า การออกแบบสติ๊กเกอร์บรรจุภัณฑ์ที่สอดคล้องกับตัวสินค้า (2) ด้านการขอรับรองมาตรฐานคุณภาพตามประเภทผลิตภัณฑ์ ได้แก่ จัดทำแนวทางในการเตรียมความพร้อมเรื่องรวมความเป็นมาของสมุนไพรเพื่อขอรับรองมาตรฐาน (3) ด้านบัญชี-การเงิน ได้แก่ การให้คำปรึกษาด้านการจัดทำบัญชีต้นทุนสินค้าและการลงบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างถูกต้องและเหมาะสม และ (4) ด้านการตลาด ได้แก่ สนับสนุนช่องทางการตลาดเพื่อส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจให้เกิดแรงขับเคลื่อนในการพัฒนากิจการของตนเองมากยิ่งขึ้น เมื่อผู้ประกอบการได้วินิจฉัยปัญหาของตนเองแล้ว ได้มีการให้ความรู้ในการเข้าวินิจฉัยในการยกระดับผลิตภัณฑ์ได้ในเรื่องความพร้อมของผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์จะต้องมีการผลิตและจำหน่ายมาก่อนแล้ว ผู้ประกอบการมีประเด็นที่ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน นอกจากนี้ผู้ประกอบการมีความพร้อมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและมีศักยภาพในการลงทุน ในระดับหนึ่งหลังจากได้รับการพัฒนา ได้แก่ความพร้อม ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้มีความก้าวหน้าและต้องมีการพัฒนาและการดำเนินงานที่ชัดเจน

(2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน ออกแบบ จัดทำผลิตภัณฑ์ต้นแบบการสร้างความแตกต่าง และอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น

ผู้ประกอบการจำนวน 6 รายในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการและนำผลิตภัณฑ์มาเข้าร่วม คัดเลือกผลิตภัณฑ์ เช่น ยาหม่อง ยาดม แชมพู น้ำยาเอนกประสงค์สมุนไพร จึงมีเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่สร้างความเป็นตัวแทน ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) นำสมุนไพรในพื้นที่มาผลิตหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) สามารถแสดงความเป็นตัวแทนมีอัตลักษณ์ในภาพรวมของชุมชน 3) มีกระบวนการผลิตที่ได้รับการศึกษาหรือพัฒนาต่อยอดให้แก่ชุมชน 4) การออกแบบพัฒนาในรูปแบบของบรรจุภัณฑ์มีราคาไม่แพง ผู้ผลิตสามารถดำเนินการต่อได้ 5) สื่อสารความมีวิถีวัฒนธรรมและถ่ายทอดอัตลักษณ์ สามารถเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากจากรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนได้ จากการคัดเลือก ได้ผลิตของชุมชนที่มีผู้ประกอบการจัดทำหลายรายและสามารถนำไปพัฒนาต่อได้ คือ ยาดมสมุนไพรและลูกประคบสมุนไพร ที่เข้าตามเกณฑ์ ดังนี้

- 1) ยาดมสมุนไพร เป็นยาที่จัดอยู่ในประเภทเป็นยาสมุนไพรประจำบ้าน ใช้สูดดม ยาดม ใช้สูดดม บรรเทาอาการวิงเวียน หน้ามืดตาลาย เป็นหวัด คัดจมูกซึ่งมีวิธีทำที่ง่ายหาสมุนไพรได้สะดวก สามารถทำเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้มีผู้ประกอบการจำนวน 3 ราย ดังภาพ

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์ยาดมสมุนไพรจากผู้ประกอบการทั้ง 3 ราย

ผู้ประกอบการทั้ง 3 ราย มีส่วนประกอบในการผลิตแตกต่างกันเพียงสมุนไพรที่นำมาใช้ แต่ส่วนใหญ่กระบวนการผลิตเหมือนกันคือนำสมุนไพรมารวมกัน แล้วใส่ในบรรจุภัณฑ์เลยทำให้ความหอมมีระยะเวลาเพียง 20 วัน โดยประมาณ กลิ่นเริ่มจางๆ ไปและหมดไปในที่สุด สำหรับต้นทุนในการผลิตแตกต่างกัน ตามปริมาณของขวดที่บรรจุ มีราคาต้นทุนอยู่ระหว่าง 6.53 -18.00 บาท ราคาขายอยู่ระหว่าง 12.00-25.00 บาท และกำไรอยู่ระหว่าง 3.30-7.00 บาท 2) ลูกประคบสมุนไพร เป็นการนำสมุนไพรมารวมกันแล้วนำมาห่อด้วยผ้า โดยมักใช้รักษาควบคู่กับการนวดไทย คือ หลังจากนวดเสร็จแล้วจึงประคบไปตามร่างกาย ผลของความร้อนที่ได้จากการนวดแผนประคบทำให้หลอดเลือดขยายตัว ซึ่งตัวยาสมุนไพรร้อนๆ จะซึมผ่านชั้นผิวหนังเข้าสู่ร่างกาย และยังช่วยทำให้เนื้อเยื่อพังผืดยืดตัวออก มีความหยุ่นตัว ลดการติดขัดของข้อต่อ ลดการเกร็งของกล้ามเนื้อ ช่วยลดการบวมที่เกิดจากการอักเสบของกล้ามเนื้อ เอ็น และช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิต ทำให้ร่างกายสดชื่น ลูกประคบที่ทำจากสมุนไพรหลังจากการนวด สามารถใช้กับผิวของคนได้ทำให้ผิวดีขึ้น สามารถทำเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้มีผู้ประกอบการจำนวน 3 ราย ดังภาพ

ภาพที่ 6 ผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรจากผู้ประกอบการทั้ง 3 ราย

จากภาพที่ 6 ลูกประคบสมุนไพรจากผู้ประกอบการทั้ง 3 ราย มีส่วนประกอบในการผลิตแตกต่างกัน เพียงสมุนไพรที่นำมาใช้ แต่ส่วนใหญ่กระบวนการผลิตเหมือนกันคือนำสมุนไพรมารวมกันแล้วห่อด้วยผ้า ซึ่งการห่อก็แตกต่างกันตามปริมาณสมุนไพรและความสวยงามในการมัด สำหรับต้นทุนในการผลิตแตกต่างกันอยู่ระหว่าง 31.17-45.00 บาท ตามปริมาณของสมุนไพรที่ใช้ ราคาขายอยู่ระหว่าง 50.00-60.00 บาท มีกำไรต่อลูกอยู่ระหว่าง 15.00-30.00 บาท (3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมให้มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น

ผลการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรและลูกประคบได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ได้ นำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี กระบวนการผลิตที่สะอาด ปรับปรุงวิธีการ และความโดดเด่นที่แสดงความแตกต่าง (Different) ที่นำสมุนไพรในท้องถิ่น จึงได้มีการพัฒนาการผลิตร่วมกัน โดยเชิญวิทยากรมาวิเคราะห์เพื่อประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ ปรับปรุงการผลิตด้วยการอบรมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชน ได้ร่วมกันผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบมาจากสมุนไพรในชุมชน ไม่มีสารเคมีเจือปน เป็นสมุนไพรพื้นบ้านที่ชาวบ้านปลูกกันเอง มาผลิตผลิตภัณฑ์ของชุมชนสร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ให้เกิดอัตลักษณ์และเป็นผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อนำสินค้าลงสู่ตลาด ดังนี้

(3.1) ยาสมุนไพร ได้มีการนำสมุนไพรมาคั่วด้วยความร้อนและนำมาตำพอบหยาบก่อน เพื่อให้สมุนไพรได้เพิ่มความหอมมากขึ้น และเมื่อนำมารวมกับพิมเสน และการบูร จะยิ่งเพิ่มความหอมและสามารถเก็บความหอมได้ระยะเวลานานกว่า 30 วัน

(3.2) ลูกประคบสมุนไพร ได้มีการนำสมุนไพรท้องถิ่นเป็นสร้างอัตลักษณ์ โดยนำสมุนไพรที่มีมากในชุมชนมาใช้ เช่น หัวว่านนางคำ สามารถช่วยรักษาอาการข้อเคล็ด เคล็ดขัดยอก อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ไพลช่วยลดอาการปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก คลายกล้ามเนื้อ ลดอาการอักเสบ ฟกช้ำและบวม ขมิ้นชัน ช่วยลดอาการอักเสบ แก้กโรคผิวหนัง ตะไคร้บ้าน แตงกลั่น ลดอาการฟกช้ำ ลดอาการปวด เมื่อย และผิวมะกรูด มีน้ำมันหอมระเหย แก่ลมวิงเวียน เป็นต้น และการจับจีบห่อผ้าลูกประคบให้สวยงาม สร้างอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 7 การอบรมเชิงปฏิบัติการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรให้มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น

4. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ผลการศึกษาพบว่า

(1) สถานภาพผู้ตอบที่มาท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีและต่ำกว่า จุดมุ่งหมายในการมาเที่ยวเพื่อพักผ่อน

(2) ความพึงพอใจในการรับบริการการนวด พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ รู้สึกว่าสบายตัวมากขึ้น หลังจากการนวด และรู้สึกเหมือนว่าตัวเองตัวเบาและทำให้ผ่อนคลายจากอาการเมื่อยล้า ตอนนวดแรกๆ ก็มี อาการที่ร่างกายเกร็งนิดๆ ต่อจากนวดไปสักพักทำให้ผ่อนคลายมากและทำให้สดชื่นมาก ช่วยโล่งในร่างกายน ไม่ทำให้ท้องอืด ช่วยลดอาการปวดเมื่อยตามตัว ปวดศีรษะ ปวดขา ปวดหลัง นิ้วล็อค ไหล่ ช่วยให้หายจากอาการ ปวดหัวไมเกรน ทำให้รู้สึกว่าจะไม่ต้องกินยาก็ได้ หลังสบาย ตื่นเช้ามารู้สึกสดชื่นรู้สึกประทับใจมากๆ ถ้ามีโอกาสจะ กลับไปนวดบ้านปางมะขามป้อมอีก ขณะนวดรู้สึกว่าได้เกิดอาการจุกจิกเล็กน้อย เวลานวดแรกๆ บางคนก็ถึง ขึ้น เรอ หรือผายลมออกมา ในขณะที่นวด หมอนวดก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการนวดแผนโบราณและภูมิปัญญา ท้องถิ่นของหมู่บ้านรวมถึงการเรียนรู้ถึงตัวยาสมุนไพรที่หมอนวดได้นำมาใช้ผู้ไปใช้บริการเป็นการดูแลสุขภาพที่ดี เริ่มต้นจากผู้นวดเองไปสู่ครอบครัวและชุมชนสังคม และการนวดยังเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

(3) ความพึงพอใจในการใช้สมุนไพรแช่เท้า พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ชอบและประทับใจ น้ำ สมุนไพรที่มีกลิ่นหอม และยังช่วยขับสารพิษออกจากร่างกาย แช่บ่อยๆ จะเป็นผลดีต่อร่างกายเราเอามาก ช่วย ทำให้เท้าเบา ฝ่าเท้านุ่มขึ้น ลดกลิ่นอับของเท้า ช่วย ผ่อนคลาย และช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของเลือดจากปลาย เท้าไปทั่วร่างกาย ทำให้ลดอาการเมื่อยล้า ป้องกันเท้าเย็นในช่วงหน้าหนาวเพิ่มความอบอุ่นให้กับร่างกาย ทำให้มี สุขภาพที่ดี

(4) ความเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น พบว่า 1) ยาต้ม ได้แก่ มีความ หอมได้นาน สีสีนของสมุนไพรที่ทำให้แห้งแล้วมีความสะอาด บรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสมและได้มีการนำ สมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ มีเรื่องราวสมุนไพรน่าสนใจ สามารถใช้ได้จริงในชุมชน 2) ลูกประคบ ได้แก่ สมุนไพรที่ นำมาใช้มีประโยชน์ เช่น โพลช่วยลดอาการปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก คลายกล้ามเนื้อ ลดอาการอักเสบ ฟกช้ำและ บวม ขมิ้นชันช่วยลดอาการอักเสบ แก้อาการคัน คัน ไล่แมลง ตาข่ายบ้าน แต่งกลิ่น ลดอาการฟกช้ำ ลดอาการปวด เมื่อย และผิวมะกรูด มีน้ำมันหอมระเหย แก้อาการเวียน การจัดแต่งลูกประคบมีรูปทรงกลมที่สวยงาม ขนาดเหมาะสม

ส่วนใหญ่ลูกประคบสามารถพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นของชุมชน ใช้ร่วมกับการนวดไล่ลมของ โสมสเดย์บ้านปางมะขามป้อม

5. ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

การติดตามผลด้วยการสัมภาษณ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างคณะวิจัย ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้จัดเวทีให้เกิดการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหาแนวทางการพัฒนาร่วมกันที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง ส่งผลประโยชน์ดังนี้

(1) ผู้ประกอบการโสมสเดย์ มีกิจกรรมใหม่คือ การแช่เท้าด้วยสมุนไพร เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบมากที่สุด และการนวดไล่ลม การยืด ขยายเส้นประสาท

(2) หมอนวด ได้พัฒนาความรู้ในการนวด เพิ่มทักษะการนวดอย่างต่อเนื่องและหลากหลายมากขึ้น เช่น การนวดน้ำมัน นวดเท้า เป็นต้น ควรเพิ่มทักษะในการนวดมากขึ้น มีประสบการณ์ ทำให้เกิดความชำนาญในการนวด และสนับสนุนให้เยาวชน แม่บ้านมานวดให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้นเนื่องจากเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้แก่ตนเองและชุมชน

(3) ผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร มีความรู้มาพัฒนาและปรับปรุงการผลิตของผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่ามากยิ่งขึ้น มีความต้องการให้มีการพัฒนาโครงการฯ ต่อไปเพราะทำให้ผู้ประกอบการใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น เป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชน ต้องการช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เช่น งานแสดงสินค้าขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ จังหวัด และสถานที่อื่นๆ ที่สามารถนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายได้

(4) คนในชุมชน ได้จัดทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสุขภาพของชุมชน เช่น ลูกประคบสมุนไพร ยาหม่องสมุนไพร ยาต้ม นำมาจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนมากขึ้น และมีความต้องการให้องค์กรต่างๆ มาสนับสนุนตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น แชมพูสมุนไพร สบู่เหลวสมุนไพร เป็นต้น เป็นการสร้างความมั่นใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยว

(5) ผู้บริหารในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการบริหาร ควรส่งเสริมดังนี้

- 1) ด้านการบริหารจัดการการนวดของหมอนวดในชุมชน จัดตั้งกลุ่มสมาชิกหมอนวด การกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อประสานงานกับภายในชุมชนและนักท่องเที่ยว รวมถึงหน่วยงานที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานโสมสเดย์บ้าน ปางมะขามป้อม
- 2) ด้านการยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพร ควรมีการคำนวณต้นทุนผลิตภัณฑ์สมุนไพร เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่หาได้ในชุมชน ยังไม่ได้มีการคำนวณต้นทุนการผลิตที่แท้จริง จะคิดเฉพาะวัตถุดิบส่วนที่ซื้อจากบุคคลภายนอก ทำให้ต้นทุนผลิตภัณฑ์ต่ำ
- 3) ด้านการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพร ควรหาช่องทางการจัดจำหน่ายให้มาก พัฒนาหลากหลายตราสินค้าหรือแบรนด์ของสินค้าเพื่อสร้างความจดจำได้ให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้บริโภค ออกแบบบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ให้สามารถยืดอายุการเก็บรักษาให้นานขึ้น
- 4) การจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของกลุ่ม เพื่อสร้างความโปร่งใสในการดำเนินงาน

(6) ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล มีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถนำไปโฆษณาประชาสัมพันธ์ในตลาดออนไลน์ เรื่องการนวดไล่ลมที่ทำให้ผิวพรรณดี และผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของชุมชน เป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของตำบลมากขึ้น

(7) นักท่องเที่ยว ที่มาใช้บริการการนวด มีความพอใจในการนวด และผลิตภัณฑ์สมุนไพรใช้เสริมการนวด ลูกประคบสมุนไพร ได้ซื้อเพื่อนำไปใช้ที่บ้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. โฮมสเตย์บ้านปางมะขามป้อมมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คนในชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมสร้างความประทับใจได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำเป็นกิจกรรมการนวดแผนโบราณที่เน้นการนวดไล่ลมทำให้มีสุขภาพและผิวพรรณดี มีการนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาใช้ในการนวดด้วยการแช่เท้าด้วยสมุนไพร และลูกประคบสมุนไพร โดยใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน ได้มีการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการต้มสมุนไพรที่ใช้ในการแช่เท้าให้เหมาะสมกับการบริการถือได้ว่าเป็นการนำความรู้ใหม่มาเพิ่มเติมความรู้ในชุมชน เป็นการนำนวัตกรรมมาใช้ในชุมชน สอดคล้องกับ Sunanta, et al. (2014) พบว่าการอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการเกิดกระบวนการเรียนรู้ สามารถนำความรู้นำไปใช้สร้างเสริมสุขภาพ ให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นให้กับตนเองและครอบครัว เห็นคุณค่าตนเองมากขึ้น สามารถนำไปเผยแพร่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น และ Duanpenphon. (2016) พบว่าการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้สมุนไพรรักษาร่วมกับการนวดแผนไทยที่ใช้ลูกประคบ หรือใช้สมุนไพรรักษาร่วมเพื่อบำบัดและการรักษาป้องกันโรคได้เป็นอย่างดี

2. หมอนวดมีความต้องการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพึงพอใจมากที่ได้นำความรู้การนวดแผนโบราณที่เน้นการนวดไล่ลม การยืดเส้นประสาท มาใช้ควบคู่กับผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบมาจากสมุนไพรจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การได้รับความชื่นชมจากนักท่องเที่ยว ความประทับใจ และอยากกลับมาเที่ยวซ้ำอีกทำให้หมอนวดมีความภาคภูมิใจ ยังเป็นการสร้างรายได้แก่คนในชุมชนทั้งอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมสอดคล้องกับ Sunanta, et al. (2014) พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ พึงพอใจและมีความรู้ความเข้าใจ สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมด้วยการแพทย์แผนไทย สามารถนำไปใช้สร้างเสริมสุขภาพ และให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นให้กับตนเองและครอบครัว เห็นคุณค่าตนเองมากขึ้น สามารถนำไปเผยแพร่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

3. ชุมชนนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ได้มาจากภูมิปัญญาพื้นบ้านมาช่วยป้องกัน และรักษาอาการเจ็บปวดควบคู่กับการนวดแผนโบราณ ด้วยการแช่เท้าด้วยสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร และน้ำดื่มสมุนไพร สอดคล้องกับ Duanpenphon. (2016) พบว่าการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญานวดแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรในชุมชน มีเรียนร่วมกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้สมุนไพรรักษาร่วมกับการนวดแผนไทยที่ใช้ลูกประคบ หรือใช้สมุนไพรรักษาร่วมเพื่อบำบัดและการรักษาป้องกันโรคได้เป็นอย่างดี

4. การยกระดับอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น ได้ให้ผู้ประกอบการเรียนรู้ที่จะวินิจฉัยปัญหาของตนเองมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกแบบ สอดคล้องกับ Nongluk, et al. (2017) พบว่าการพัฒนาในการแปรรูปพืชสมุนไพร ได้ร่วมกันออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เกิดมูลค่าเพิ่มใน

ตัวผลิตภัณฑ์ สำหรับจัดทำผลิตภัณฑ์ต้นแบบการสร้างความแตกต่าง และอัตลักษณ์ของสมุนไพรท้องถิ่นนำไปพัฒนาต่อได้ของชุมชนบ้านปางมะขามป้อม คือ ยาต้มสมุนไพรและลูกประคบสมุนไพร สอดคล้องกับ Wiyade. (2013) พบว่า การพัฒนาต่อยอดสมุนไพรด้วยการทำลูกประคบ ด้วยการใช้เศษผ้าใยไหมเพิ่มสารเคอร์รีซินและไพเบอร์รีน โปรตีนจากไหมที่บำรุงผิวพรรณและป้องกันแสงแดด นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และ Thong-on., et al. (2014) พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความเป็นไปได้ในเชิงการตลาด เป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และตระหนักถึงปัญญาพื้นบ้าน และเป็นการกระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ในการมองเห็นถึงคุณค่าด้านวัสดุในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักของชุมชนในเรื่องสร้างเสริมสุขภาพ จัดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการนวด พัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ผลิต ถาสินค้า หรือแบรนด์ของสินค้า ออกแบบบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ให้สามารถยืดอายุการเก็บรักษาให้นานขึ้น และควรหาช่องทางการจัดจำหน่ายให้มากขึ้น มีการโฆษณาในตลาดออนไลน์ ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของชุมชน
2. องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เป็นการสร้างความมั่นใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมในการสาธิตและแสดงผลผลิตของผลิตภัณฑ์ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว
3. สถาบันการศึกษา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้การคำนวณต้นทุนผลิตภัณฑ์สมุนไพร ที่ยังไม่ได้มีการคำนวณต้นทุนการผลิตที่แท้จริง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่หาได้ในชุมชน ส่งผลการตั้งราคาขายก็อาจผิดพลาดได้ และให้ความรู้เรื่องการแปรรูปและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การพัฒนาการเรียนรู้วิธีการในการเพิ่มทักษะการนวดสปาและนวดน้ำมัน ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว
2. ศึกษาพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผลิต ถาสินค้าหรือแบรนด์ของสินค้าเพื่อสร้างความจดจำให้เป็นที่ต้องการของตลาด
3. ส่งเสริมการคำนวณต้นทุนผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพื่อใช้ในการกำหนดราคาขายได้อย่างเหมาะสม
4. ศึกษาพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าบรรจุภัณฑ์

References

- Kanjana-Aksorn, C. et al. (2018). Application of Local Knowledge for the Development of Community Wellness According to Age Group of Public Health Volunteers for Villages in Wipawadi District, Surat Thani Province. **Journal of Prachomklao College of Nursing, Phetchaburi Province**, 1(2), 30-45.
- Duanpenphon, C. (2016). Learning Traditional Massage with the Usage of Community Herbs. in **A Meeting of the 3rd National Academic Conference, Into the 2nd Decade**. June, 17 2016 (pp.7-13). Nakorn Ratchasima : University of Nakorn Ratchasima.
- Eric, D. (2012). **The Effect of Training and Development on Employee Performance at Accra Polytechnic**. MBA. Ghana : Kwame Nkrumah University of Science and Technology.
- Kasama, K. (2019). Management Innovation for Sustainability in Homestay Development : Case study of Ban Pang Makham Pom, Chiang Rai Province. **Area Based Development Research Journal**, 11(3), 270-290.
- Khunawut, B. (2015). **Community Innovation**. [Online]. Available : <http://www.nia.or.th/innolinks/page.php?issue=201501§ion=4> [2018, July 16].
- Nongluk, J., et al. (2017). **The Development of Processing Herbs Based on Local Intelligence from the Variety of Biodiversity Resources to Improve Community's Economy: the Case Study of Bhan Phopattana, Tambon Khonthi, Amphoe Mueang, Kamphaeng Phet Province**. Kamphaeng Phet : Kamphaeng Phet Rajabhat University.
- San Sali Sub District Administrative Organization. (2018). **Basic Information of San Sali Sub District Administrative Organization**. [Online]. Available : www.sansalee.go.th/index.php [2018, December 10].
- Saparot, S. (2017). **Thai Traditional Medicine in the Era of Thailand 4.0**. [Online]. Available : <http://www.siamedunews.com/articles/42326565> [2019, January 22].
- Sunanta, O., et al. (2014). **Health Promotion for Elderly People with Thai Traditional Medicine**. Chonburi : Burapha University.
- Wiyade, R. (2013). **Conservation, Development, and Sharing of Local Wisdom on Community Healthcare in Kam Phi, Borabue District, Mahasarakham**. Mahasarakham : The Research Institute of Northeastern Art and Culture Mahasarakham University.

- The Chaipattana Foundation. (2018). **Self-Reliance Development Concept for Agriculturists Under the Royal Initiative**. [Online]. Available : http://www.chaipat.or.th/site_content/item/283-self-reliance.html [2019, January 16].
- Thong-on, Y., et al. (2014). Local wisdom: Creating the environmentally friendly materials. **Veridian E-Journal**, 7, 192-204.